

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Осипенка Богдана Романовича на тему:
«Функціонування продовольчої системи України в умовах «зеленої» економіки»
поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

За підсумками аналізу дисертаційної роботи Осипенка Богдана Романовича, ознайомлення з науковими публікаціями, що відображають ключові результати його дослідження, а також на основі обговорення на фаховому науковому семінарі, було встановлено наступне:

1. Актуальність теми дисертації. Сучасні умови функціонування економіки, спричинені російською агресією проти України, поставили перед державою низку стратегічних завдань, одним із ключових є відновлення повноцінного функціонування продовольчої системи. Розв'язання цього завдання потребує нарощення загального економічного потенціалу країни, проте досягнення сталого процвітання та сприятливого середовища для всіх ланок продовольчого виробництва можливе лише за умови гармонійного поєднання економічного зростання з екологічною та соціальною складовими. Саме тому формування «зеленої» економіки розглядається як ключовий стратегічний орієнтир, що забезпечує необхідну рівновагу між економічною ефективністю, екологічною відповідальністю та соціальною справедливістю.

Ця проблема має не лише національний, а й глобальний вимір: продовольчий потенціал України здатний забезпечити харчування приблизно 400 мільйонів осіб у світі. Тому відновлення вітчизняної продовольчої системи доцільно здійснювати з урахуванням кращого міжнародного досвіду переходу до сталого розвитку, невід'ємною складовою якого є екологізація виробництва. При цьому така відбудова має обов'язково враховувати соціальні, екологічні та економічні чинники у їх взаємозв'язку.

Окремої уваги заслуговують глобальні тенденції, що безпосередньо впливають на розвиток продовольчих систем: кліматичні зміни, виснаження природних ресурсів, демографічне зростання, погіршення умов життя населення, дефіцит продовольства, які додатково загострюються економічними кризами та військовими діями. Незважаючи на переваги ринкової економіки, механізми її саморегуляції можуть завдати шкоди навколишньому середовищу та соціальному захисту громадян. Це зумовлює необхідність формування «зеленої» економіки, яка передбачає посилення ролі держави та міжнародних організацій у створенні економічної інфраструктури для ведення господарської діяльності на засадах сталого розвитку.

Саме формуванню інституційної структури та стратегічним пріоритетам розвитку продовольчої системи України в умовах «зеленої» економіки, підвищенню її ефективності та забезпеченню стабільного

постачання продовольства населенню присвячене дисертаційне дослідження Осипенка Богдана Романовича.

2. Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими напрямами університету та кафедри. Тема дисертаційного дослідження є складовою плану науково-дослідної роботи в рамках ініціативної тематики науково-дослідних робіт кафедри економіки та економічної теорії Білоцерківського національного аграрного університету «Економічна ефективність використання природно-ресурсного потенціалу сільських територій України в умовах децентралізації» (номер державної реєстрації 0120U103843), в межах якої проведено оцінювання стану забезпечення природно-ресурсного потенціалу продовольчої системи в умовах воєнного стану в процесі впровадження «зеленої» економіки.

3. Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження. Основні елементи наукової новизни одержаних результатів дисертації Осипенко Богдана Романовича, полягають у наступному:

удосконалено:

- теоретико-методичний підхід до дослідження продовольчих систем шляхом поєднання системного, інституційного, екосистемного та ризик-орієнтованого підходів, що дозволяє здійснювати комплексне оцінювання продовольчої системи з урахуванням її адаптивності, резильєнтності та сталості розвитку;

- систему оцінювання еколого-економічних аспектів функціонування продовольчої системи України шляхом комплексного врахування показників економічної результативності аграрного виробництва та екологічної стійкості використання природних ресурсів, що дозволило встановити посилення екологічних ризиків її розвитку в умовах структурних і воєнних трансформацій;

- організаційно-економічний механізм модернізації продовольчої системи України в умовах «зеленого» переходу, який, на відміну від існуючих, інтегрує державну програму зеленої модернізації агропродовольчого сектору, Фонд зелених інвестицій, національну цифрову платформу моніторингу екологізації, систему регулюючих механізмів екологізації виробництва продовольчих товарів, розвиток локалізованих продовольчих систем та муніципальних продовольчих резервів, що забезпечує підвищення ресурсоефективності виробництва, екологічної стійкості, конкурентоспроможності агропродовольчого сектору та зміцнення продовольчої безпеки держави;

- інструментарій державного регулювання розвитку зеленої продовольчої системи, особливістю якого є інтеграція економічних, інституційних, інвестиційних, цифрових та екологічних інструментів впливу на агропродовольчий сектор, що сприяє формуванню умов для екологічної модернізації виробництва, розвитку переробки сільськогосподарської сировини, підвищення стійкості продовольчої системи та її адаптації до сучасних викликів і вимог європейської інтеграції.

набули подальшого розвитку:

- теоретичний розвиток положень щодо сутності та структури продовольчої системи, яку запропоновано розглядати як багаторівневу резильєнтно-адаптивну соціально-економічну систему, що об'єднує виробництво, переробку, розподіл, споживання продовольства, інституційне середовище, природно-ресурсний потенціал, інфраструктуру та механізми забезпечення продовольчої безпеки, стійкості й сталого розвитку в умовах зростання кризових та воєнних ризиків;

- науково-теоретичне обґрунтування ролі концепції «зеленої» економіки у забезпеченні сталого розвитку продовольчої системи як інтеграційної основи поєднання економічної ефективності, продовольчої безпеки, екологічної стійкості та соціального добробуту через впровадження принципів ресурсозбереження, циркулярності, біоекономіки, низьковуглецевого розвитку, цифровізації та підвищення резильєнтності продовольчих ланцюгів в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій;

- оцінювання структурних трансформацій продовольчої системи України, що дало змогу виявити посилення дисбалансу між експортно орієнтованими та внутрішньо орієнтованими сегментами агропродовольчого виробництва, який проявляється у домінуванні зерново-олійної спеціалізації, скороченні тваринницького сектору, зменшенні ролі трудомістких галузей та збереженні сировинної моделі аграрного експорту, що обмежує формування доданої вартості, знижує рівень продовольчої стійкості та підвищує вразливість продовольчої системи до воєнних і логістичних ризиків;

- визначення особливостей формування інституціонального порядку переходу до зеленої продовольчої системи в умовах євроінтеграції, які полягають у трансформації інструментів державної підтримки від фрагментарної до змішаної державно-донорської моделі, посиленні ролі пільгового кредитування, міжнародної грантової допомоги, зеленого інвестування, екосхем та цифрових систем простежуваності продукції, що забезпечує адаптацію агропродовольчого сектору до вимог Європейського зеленого курсу та Спільної аграрної політики ЄС в умовах воєнних викликів;

- обґрунтування домінант підвищення ефективності продовольчої системи на засадах сталого розвитку в контексті «зеленого» переходу, які, на відміну від існуючих підходів, ґрунтуються на комплексному поєднанні інституційної адаптації до вимог Європейського зеленого курсу, екологізації виробництва, розвитку циркулярної економіки, стимулювання виробництва продукції з високою доданою вартістю, впровадження механізму екологічної диференціації державного регулювання, системи екологічного аудиту та сертифікації, спеціалізованих фондів екологічної модернізації й інвестиційної підтримки, а також інтегрованої системи моніторингу продовольчої системи, що забезпечує підвищення ресурсоефективності, конкурентоспроможності, екологічної стійкості та продовольчої безпеки держави в умовах європейської інтеграції.

удосконалено:

- наукові положення щодо трактування продовольчої системи на основі поєднання еволюційного, структурно-функціонального та інституційного підходів, що, на відміну від існуючих, дозволяє розглядати продовольчу систему як відкриту багаторівневу соціально-економічну систему, інтегровану у глобальні ланцюги створення вартості та орієнтовану на забезпечення продовольчої безпеки, екологічної стійкості й адаптивності в умовах воєнних та кліматичних викликів;

- методичні підходи до оцінювання структурних трансформацій продовольчої системи України з використанням комплексного аналізу виробничих, переробних, логістичних, соціально-споживчих та зовнішньоекономічних складових, що дозволило виявити посилення дисбалансу між експортно-сировинною орієнтацією аграрного сектору та потребами внутрішнього продовольчого забезпечення в умовах воєнних і євроінтеграційних трансформацій;

- аналітичний інструментарій оцінювання еколого-економічних аспектів функціонування продовольчої системи України шляхом інтеграції показників екологічного навантаження, ресурсного забезпечення та економічної результативності, що дало змогу виявити суперечливість тенденцій її розвитку в умовах воєнних і євроінтеграційних трансформацій та обґрунтувати необхідність переходу до ресурсозберігаючої, екологізованої й відновлювальної моделі агропродовольчого виробництва;

- методичне забезпечення аналізу інституційного середовища функціонування продовольчої системи України з урахуванням взаємодії державних, ринкових, фінансових та міжнародних інститутів, що дало змогу визначити вплив зазначених інститутів на процеси екологізації агропродовольчого виробництва, розвиток «зеленого» фінансування, цифровізацію, органічне виробництво та адаптацію аграрного сектору до вимог Європейського зеленого курсу й стратегії «Від ферми до виделки»;

набули подальшого розвитку:

- теоретичні підходи до функціонування продовольчої системи на принципах «зеленої» економіки та сталого розвитку через обґрунтування взаємозв'язку між екологізацією виробничих ланок, інноваційними зеленими технологіями, інституційним середовищем і продовольчою безпекою, що, на відміну від існуючих підходів, дозволяє розглядати трансформацію продовольчої системи як комплексний процес поєднання економічної ефективності, екологічної стійкості та соціальної результативності в умовах воєнних і кліматичних викликів;

- теоретико-методичні засади до дослідження продовольчих систем шляхом поєднання системного, інституційного, екосистемного та ризик-орієнтованого підходів, що дозволило сформулювати комплексну модель оцінювання продовольчої системи з урахуванням її адаптивності, стійкості та інституційної спроможності;

- організаційно-економічне забезпечення модернізації продовольчої системи України на основі обґрунтування необхідності поєднання державної підтримки, «зеленого» фінансування, кооперативних форм організації,

цифрового моніторингу та механізмів екологічної реабілітації виробничого потенціалу, що дало змогу знизити короткострокові витрати «зеленого» переходу, підвищити ресурсоефективність, посилити адаптацію до вимог ЄС та сформувати передумови сталого розвитку продовольчої системи в умовах воєнних викликів

- прикладні засади формування адаптивного механізму державного регулювання розвитку «зеленої» продовольчої системи України через поєднання інструментів «зеленого» фінансування, екологічного оподаткування, державного страхування, цифрового моніторингу та підтримки розвитку інфраструктури, що забезпечує підвищення стійкості, конкурентоспроможності та адаптивності продовольчої системи в умовах євроінтеграції та післявоєнного відновлення;

- теоретико-прикладні підходи до визначення економічних, екологічних, соціальних та інституційних імперативів розвитку продовольчої системи України в умовах «зеленого» переходу шляхом інтеграції принципів циркулярної економіки, цифровізації, ESG-орієнтованого управління, розвитку органічного виробництва, біоенергетики та державно-приватного партнерства, що забезпечує підвищення ресурсоефективності, продовольчої безпеки, адаптацію до вимог European Green Deal і формування стійкої моделі функціонування продовольчої системи в умовах воєнних та євроінтеграційних викликів.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, результатів, висновків і рекомендацій. Здобувач обґрунтував мету дослідження як наукове обґрунтування теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування та розвитку зеленої продовольчої системи України, заснованої на принципах сталого розвитку, екологізації виробництва, інституційної модернізації та адаптивного державного регулювання, спрямованих на забезпечення її економічної, соціальної та екологічної ефективності в умовах євроінтеграції та воєнного стану. Проведене дисертаційне дослідження вирізняється високим рівнем науково-методичної обґрунтованості. Поставлена мета досягнута в повному обсязі, а отримані результати узгоджуються з визначеними завданнями та ґрунтуються на всебічному аналізі сучасного стану і специфіки функціонування продовольчої системи в умовах повоєнного відновлення економіки держави на засадах «зеленої» економіки.

Для досягнення поставлених завдань у дослідженні застосовано базові положення економічної теорії, економетрики, аграрної економіки, наукові розробки вітчизняних і зарубіжних вчених з проблем ефективного функціонування продовольчої системи та макроекономічного впливу на спрямування її вектором «зеленої» економіки. Щодо спеціальних методів у дисертації використано: історично-логічний (в процесі визначення сутності та економічного змісту продовольчої системи та макроекономічних заходів регулювання); статистичного аналізу (за обробки вторинних статистичних даних); наукового узагальнення (за формування напрямів розвитку продовольчої системи в новому економічному середовищі); економіко-

статистичний метод (в процесі дослідження тенденцій розвитку кількісних та якісних показників продовольчої системи України); сценарного аналізу (для оцінки впливу факторів доходу і ціни на продовольчий ринок органічної продукції); абстрактно-логічний метод (для формулювання теоретичних узагальнень та висновків). Побудову та оцінку прогнозних моделей розвитку продовольчої системи в умовах «зеленої» економіки проводили з використанням сучасних комп'ютерних технологій і спеціалізованого програмного забезпечення: Eviews 12, IBM SPSS Statistics, Microsoft Excel.

Наукові положення, викладені в дисертації, відзначаються логічною послідовністю, аргументованістю та належним рівнем теоретичного обґрунтування і пройшли відповідну апробацію. Висновки органічно випливають із результатів самостійно проведених здобувачем досліджень і підкріплені розрахунковими, табличними та графічними матеріалами, а також даними статистичного аналізу і моделювання. Одержані результати, сформульовані висновки та запропоновані рекомендації характеризуються науковою новизною й базуються на системному та обґрунтованому підході до вирішення актуальних теоретичних і прикладних завдань.

Інформаційну базу дисертаційного дослідження сформовано на основі законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють розвиток продовольчої системи; офіційних даних Державної служби статистики України, Міністерства економіки України, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, Міністерства фінансів України; наукових публікацій вітчизняних і зарубіжних учених, присвячених проблематиці формування чинників стійкості продовольчої системи та забезпечення продовольчої безпеки; матеріалів науково-практичних конференцій і спеціальних наукових видань; даних міжнародних та національних статистичних організацій; інформаційних ресурсів мережі Інтернет, а також результатів власних спостережень і досліджень автора.

Наукові положення, висновки та рекомендації, сформовані автором дисертації, є достовірними, оригінальними та всебічно обґрунтованими як у кількісному, так і в якісному відношенні.

5. Практичне значення отриманих результатів і ступінь їх використання. Практична цінність одержаних результатів полягає в розробленні системи заходів, спрямованих на стимулювання розвитку продовольчої системи та формування інституційного підґрунтя для забезпечення розвитку продовольчої системи України в контексті «зеленої» економіки.

Київською обласною військовою адміністрацією рекомендовано до практичної реалізації пропозиції автора щодо розширення використання органічної продукції у системі харчування закладів, фінансування яких здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів (довідка Київської обласної військової адміністрації № 7499/04/17/2025 від 01.12.2025 р.).

У діяльності Узинської міської ради, зокрема при розробці Комплексної програми розвитку громади, враховано науково-практичні розробки дисертанта щодо розвитку сільськогосподарської кооперації шляхом об'єднання малих сільськогосподарських підприємств та особистих селянських господарств для підтримки органічного виробництва і зміцнення локальних продовольчих ланцюгів (довідка № 03-10-1117 від 10.12.2025 р.).

У виробничу діяльність ТОВ «Овостар» впроваджено рекомендації автора щодо удосконалення економічних інструментів стимулювання виробництва та реалізації органічних добрив, що сприяє підвищенню ефективності використання ресурсів підприємства (довідка № ОВ-84-5/2026 від 05.02.2026 р.).

У навчальний процес Білоцерківського національного аграрного університету впроваджено наукові положення та практичні рекомендації дисертаційного дослідження під час викладання дисциплін «Аграрна економічна політика», «Розвиток інноваційного бізнесу» та «Економіка підприємства» (довідка № 01-12/177 від 27.04.2026 р.).

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих наукових працях. Основні положення дисертаційної роботи опубліковано у 14 наукових працях загальним обсягом 3,35 друк. арк., з яких: 5 статей у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, 1 стаття у науковому виданні іноземних країн, 2 підрозділа у колективних монографіях, а також 6 тез наукових доповідей, апробованих на наукових конференціях.

Дисертаційна робота являє собою цілісне і завершене наукове дослідження, виконане на належному теоретичному та методичному рівні. Проблематика, що розглядається у роботі, відзначається актуальністю та науковою новизною, а її розробка здійснювалася послідовно й системно. Основні наукові положення, висновки та рекомендації, винесені на захист, отримані здобувачем самостійно та висвітлені у його наукових публікаціях. У працях, опублікованих у співавторстві, представлено лише ті ідеї та положення, які є результатом особистих дослідницьких напрацювань автора, що підтверджує особистий внесок дисертанта у спільні наукові розробки.

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Sokolska T., Polishchuk S., Panasyuk V., Lobachova S., Osypenko B. The role of communications in public management policy implementation carried out by agriculture sustainable development. Public administration aspects. 2021. № 9 (4). P. 5–12. DOI: 10.15421/152131 (0,33 д.а, особистий внесок здобувача (0,11 д.а.): визначено систему організаційно-економічних заходів для забезпечення сталого розвитку агросфери).

2. Осипенко Б.Р. Впровадження та розвиток циркулярного виробництва у продовольчій системі. *Економіка та управління АПК*. 2025. № 1. С. 27–39. DOI: 10.33245/2310-9262-2025-197-1-27-39 (0,54 д.а).

3. Осипенко Б.Р. Чинники впливу на організаційно-економічний механізм продовольчої системи в умовах зеленої економіки. *Грааль науки*. 2025. № 51. С 251–259. DOI: 10.36074/grail-of-science.18.04.2025.031 (0,33 д.а).

4. Осипенко Б.Р. Формування інфраструктурних ланок продовольчої системи в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2025. № 73. 10 с. DOI: 10.32782/2524-0072/2025-73-42 (0,42 д.а).

5. Осипенко Б.Р., Юхименко П.І. Напрями розвитку циркулярного виробництва в аграрному секторі економіки в новому економічному середовищі. *Грааль науки*. 2025. № 59. С. 265–278. DOI: 10.36074/grail-of-science.12.12.2025.026 (0,58 д.а, особистий внесок здобувача (0,28 д.а.): проаналізовано напрями організації циркулярного виробництва в аграрному секторі економіки, зокрема, виробництво біогазу, використання технології точного землеробства у сільському господарстві, створення компостних станцій, використання відходів як альтернативного палива).

Публікація у науковому виданні іноземних країн:

1. Yukhymenko P., Osypenko B. Organization of the cyclic production in the agricultural sector of the economy of Ukraine. *Economics&Education*. Latvia. 2025. № 4. P. 66–74. DOI: 10.30525/2500-946X/2025-4-8 (0,38 д.а, особистий внесок здобувача (0,18 д.а.): здійснено обґрунтування повоєнної державної агроекологічної стратегії розвитку, повне досягнення якої можливе лише за наявності сильних формальних інституцій ведення бізнесу та модернізації агробізнесу на принципах циркулярної економіки).

Підрозділи у колективних монографіях:

1. Осипенко Б.Р. Сутність та генезис концепції безпеки (підрозд. 1.1, с. 5–16). *Національна безпека України в умовах інституціональних змін і нової інфосфери: монографія / за заг. ред. П. І. Юхименка*. Київ : БНАУ, 2021. 723 с. (30,1 д.а, особистий внесок здобувача (0,5 д.а.).

2. Осипенко Б.Р. Державно-підприємницьке партнерство як важливий інструмент забезпечення сталого розвитку регіонів (підрозд. 11.1, с. 294–307). *Державно-підприємницьке партнерство в умовах формування інституціонального порядку розвитку децентралізації: монографія / за заг. ред. П. І. Юхименка*. Біла Церква: БНАУ, 2022. 464 с. (19,33 д.а, особистий внесок здобувача (0,58 д.а.).

Матеріали науково-практичних конференцій:

1. Сокольська Т., Поліщук С., Осипенко Б. Післявоєнне відновлення України: вибір моделі розвитку. *Післявоєнне відновлення України: вибір моделі розвитку: збірник наукових матеріалів XXII Міжнар. наук. конгресу (Харків, 27 квітня 2022 р.)*. – Харків: ННІ «Інститут державного управління» ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 143–148 (0,33 д.а, особистий внесок здобувача (0,11 д.а.): здійснено аналіз можливих варіантів післявоєнних планів відновлення економіки).

2. Осипенко Б., Сокольська Т. Продовольча безпека та сталий розвиток сільських територій в умовах війни: проблеми забезпечення. *Міське самоврядування в Україні та світі: теорія і практика: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 7 грудня 2022 р.)*. – Полтава: Полтавський державний аграрний університет, 2022. С. 204–208 (0,21 д.а, особистий внесок здобувача (0,10 д.а.): визначено роль продовольчої безпеки у втіленні концепції сталого розвитку сільських територій в умовах війни).

3. Осипенко Б. Чинники впливу на організаційно-економічний механізм продовольчої системи в умовах зеленої економіки. Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities: матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції (Вінниця, 18 квітня 2025 р.). – Вінниця: Європейська наукова платформа, 2025. С. 251–259 (0,33 д.а).

4. Осипенко Б. Р., Юхименко П. І. Напрями розвитку циркулярного виробництва в аграрному секторі економіки в новому економічному середовищі. Open science nowadays: main mission, trends and instruments, path and its development: матеріали V International Scientific and Practical Conference (Вінниця, 12 грудня 2025 р.). – Вінниця: Європейська наукова платформа, 2025. С. 265–278 (0,33 д.а, особистий внесок здобувача (0,11 д.а.): обґрунтовано, що довгострокові цінності, створені у межах замкненого виробничого циклу в аграрному секторі економіки, формують додану вартість чотирьох типів: економічну, екологічну, споживчу та інформаційну).

5. Осипенко Б. Формування інституціонального порядку циркуляризації виробництва у продовольчій системі. Сталий розвиток економіки, бізнесу та управління: стратегії та пріоритети: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Біла Церква, 27 березня 2025 р.). – Біла Церква: Білоцерківський національний аграрний університет, 2025. С. 65–67 (0,13 д.а).

6. Осипенко Б. Організаційно-економічна сутність продовольчої системи. Фінанси, маркетинг, менеджмент, економіка: сталі рішення та цифрові трансформації: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Біла Церква, 5–6 червня 2025 р.). – Біла Церква: Білоцерківський національний аграрний університет, 2025. С. 202–204 (0,13 д.а).

7. **Апробація результатів дисертації.** Основні положення та результати дисертаційного дослідження доповідались і обговорювались на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: Публічне управління XXI століття: в умовах гібридних загроз ХХІІ Міжнародний науковий конгрес (Харків, 27 квітня 2022 р.), Місцеве самоврядування в Україні та світі: теорія і практика: ІІ Міжнародна науково-практична конференція (Полтава, 7 грудня 2022 р.), Сталий розвиток економіки, бізнесу та управління: стратегії та пріоритети (Біла Церква, 27 березня 2025 р.), Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities ІХ Міжнародна науково-практична конференції (Вінниця, 18 квітня 2025 р.), Фінанси, маркетинг, менеджмент, економіка: сталі рішення та цифрові трансформації: Міжнародна науково-практична конференція (Біла Церква, 5–6 червня 2025 р.), 18 конгрес Європейської асоціації аграрних економістів (ЕААЕ) «Трансформація продовольчої системи в часи змін» (Food system transformation in challenging times) (Бонн, Німеччина, 26-29 серпня 2025 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «Інвестиційна політика України: проблеми та заходи щодо їх вирішення» (Київ, 21 листопада 2025 р.), Open science nowadays: main mission, trends and instruments, path and its development V International Scientific and Practical Conference (Вінниця, 12 грудня 2025 р.).

8. **Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації.** Загалом, позитивно оцінюючи наукову та практичну цінність результатів,

отриманих дисертантом у межах виконаного дослідження, варто звернути увагу на окремі дискусійні аспекти роботи, висловити певні зауваження і сформулювати побажання, зокрема:

1. У підрозділі 1.1 доцільно глибше розкрити теоретичні основи функціонування продовольчих систем, приділивши увагу ключовим науковим підходам, зокрема теорії агропродовольчих ланцюгів (value chain), соціально-економічній теорії продовольчих систем та іншим сучасним концепціям, що пояснюють взаємодію учасників ринку, формування доданої вартості й поведінкові аспекти споживання. Розширення теоретичної бази підвищить наукову обґрунтованість дослідження та забезпечить логічну узгодженість із подальшим аналізом. У нинішній редакції підрозділ має фрагментарний характер і потребує доповнення теоретичними положеннями.

2. У підрозділі 1.1 поза належною увагою залишилися теоретичні підходи, які пояснюють зростання ролі неформальних інститутів у забезпеченні функціонування продовольчої системи під час війни. Використання синтезу теорії неформальних інститутів, соціального капіталу, колективної дії, резильєнтності, мережевої взаємодії та адаптивних систем сприяло б посиленню теоретичної аргументації дослідження.

3. У підрозділі 1.1 під час розгляду теоретичних основ функціонування продовольчої системи в умовах війни недостатньо розкрито особливості взаємодії формальних і неформальних інститутів. Використання концепції інституційного дуалізму продовольчої системи сприяло б поглибленню теоретичного аналізу та більш повному висвітленню механізмів забезпечення продовольчої безпеки в кризових умовах.

4. У розділі 1 обмежено висвітлено вплив воєнних умов на прояв і практичну реалізацію економічних теорій, що лежать в основі функціонування продовольчої системи. Більш ґрунтовний аналіз трансформації теоретичних засад її розвитку під впливом воєнних ризиків і структурних змін сприяв би глибшому розумінню особливостей функціонування та адаптації продовольчої системи України в сучасних умовах.

5. У підрозділі 1.2 наведені таблиці 1.7 «Капітальні інвестиції та поточні витрати на охорону навколишнього природного середовища (ОНПС), відновлення ґрунтів, поверхневих і підземних вод, тис. грн» та 1.9 «Динаміка змін ціни податку на викиди вуглецю за 2019–2024 рр. / у євро», які містять значний масив статистичної інформації, що більше відповідає аналітичним розділам дослідження, тоді як теоретичний підрозділ має зосереджуватися на узагальненні наукових підходів, концепцій і категоріального апарату. Доцільно перенести зазначені таблиці до розділу, присвяченого аналізу сучасного стану функціонування продовольчої системи України. У нинішній редакції структура підрозділу 1.2 потребує певного доопрацювання з метою чіткого розмежування теоретичної та аналітичної складових дисертаційного дослідження.

6. З огляду на те, що тема дисертаційного дослідження безпосередньо присвячена продовольчим системам, у розділі 1 доцільно повніше врахувати вплив воєнних чинників на формування теоретичних засад функціонування

продовольчих систем, зокрема концепцій стійкості, адаптивності, гнучкості ланцюгів постачання та посилення ролі державного регулювання. Також слід приділити увагу ролі неформальних інститутів (довіра, соціальні мережі, неформальні практики координації), які в умовах війни забезпечують безперервність продовольчих потоків і зниження трансакційних витрат. Урахування зазначених аспектів дозволить поглибити теоретичну основу дослідження, підвищити його актуальність та забезпечити відповідність сучасним умовам функціонування продовольчих систем в Україні.

7. У підрозділі 1.3 доцільно було б розробити та обґрунтувати авторський інтегральний показник оцінювання ефективності функціонування продовольчої системи, який комплексно враховував би економічні, екологічні та соціальні складові її розвитку. Використання такого показника в підрозділі 2.2 сприяло б проведенню комплексної оцінки сучасного стану продовольчої системи та виявленню ключових тенденцій її розвитку. Водночас у підрозділі 3.1 доцільним було б здійснення прогнозування значень інтегрального показника та його складових із застосуванням економіко-математичних методів, що дозволило б більш ґрунтовно обґрунтувати перспективні напрями підвищення ефективності функціонування продовольчої системи та її адаптації до сучасних викликів.

8. У підрозділі 2.1 при здійсненні аналізу виробництва продукції рослинництва недостатньо уваги приділено питанням використання генетично модифікованого насіннєвого матеріалу та його впливу на обсяги валового виробництва сільськогосподарської продукції. Крім того, доцільним було б більш чітко окреслити авторську позицію щодо використання генетично модифікованої продукції з точки зору інноваційного розвитку аграрного сектору, забезпечення продовольчої безпеки та можливих наслідків для здоров'я населення, підкріпивши зроблені висновки даними міжнародних наукових досліджень та досвідом країн із розвиненою практикою використання ГМ-культур.

9. У підрозділі 2.1 у процесі дослідження тенденцій експорту сільськогосподарської продукції недостатньо уваги приділено дослідженню наслідків домінування аграрно-сировинної моделі розвитку економіки. Зокрема, доцільним було б розглянути можливі прояви ефекту «голландської хвороби», що може супроводжувати високу експортну орієнтацію аграрного сектору та впливати на структурні диспропорції в національній економіці.

10. У підрозділі 2.2 недостатньо уваги приділено аналізу впливу кліматичних змін на функціонування продовольчої системи. Доцільним було б більш ґрунтовно розкрити наслідки кліматичних трансформацій для окремих складових продовольчої системи України, а також охарактеризувати їх вплив на глобальні процеси виробництва, розподілу та споживання продовольства. Водночас у підрозділі 3.1 доцільно було б доповнити дослідження результатами економіко-математичного моделювання прогнозних обсягів виробництва основних видів сільськогосподарської продукції з урахуванням можливих сценаріїв зміни клімату в Україні. Такий підхід дозволив би не лише оцінити потенційні ризики для продовольчої системи, а й підвищити наукову

обґрунтованість запропонованих стратегічних напрямів її розвитку та адаптації до кліматичних викликів.

11. У підрозділі 2.2 недостатньо уваги приділено комплексній оцінці наслідків міграційних процесів для функціонування продовольчої системи. Запровадження інтегрованого блоку показників «Міграційна стійкість продовольчої системи» сприяло б більш повному аналізу впливу внутрішнього та зовнішнього переміщення населення на виробництво, логістику, розподіл і споживання продовольства в умовах війни.

12. У підрозділі 3.3 на с. 190 доцільно було б доповнити запропоновані напрями підвищення ефективності функціонування складових продовольчої системи системою моніторингу їх діяльності, що сприяло б своєчасному оцінюванню результативності управлінських рішень та рівня досягнення визначених цілей сталого розвитку продовольчої системи України.

13. У підрозділі 3.3 недостатньо обґрунтовано перспективи розвитку тваринницьких галузей у контексті забезпечення продовольчої безпеки та збалансованого харчування населення. Доцільно було б доповнити дослідження прогнозними балансами попиту і пропозиції основних видів продукції тваринництва, а також здійснити оцінку впливу запропонованих заходів на досягнення раціональних норм споживання. Крім того, потребує додаткового обґрунтування система пріоритетів державної підтримки окремих підгалузей тваринництва з урахуванням їхнього внеску в забезпечення населення соціально значущими видами продовольчої продукції та досягнення рекомендованих норм її споживання.

Висловлені зауваження не применшують загальної позитивної оцінки дисертаційного дослідження, а лише відображають складність і багатогранність досліджуваної проблематики та можуть стати орієнтиром для подальшої наукової роботи здобувача. Загалом дисертація Осипенка Богдана Романовича заслуговує на позитивну оцінку, а зазначені дискусійні положення та окремі недоліки не впливають на її наукову і практичну цінність.

9. Відповідність дисертації вимогам, що пред'являються для здобуття ступеня доктора філософії. Структура та зміст дисертаційної роботи свідчать про ґрунтовне й всебічне опрацювання автором досліджуваної проблематики, що дало змогу сформулювати обґрунтовані пропозиції з удосконалення організаційно-економічних засад функціонування продовольчої системи України в умовах «зеленої» економіки. Отримані результати дисертаційного дослідження логічно і переконливо викладені у висновках до розділів та у загальних підсумках роботи. Вони повною мірою відображають ключові положення наукового дослідження та відповідають поставленим завданням. Зміст, структура, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам пунктів 5, 6, 7, 8, 9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами) зокрема:

Здобувач засвоїв теоретичні знання, практичні уміння, навички та компетентності, передбачені стандартом вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня за спеціальністю 051 «Економіка». Він самостійно виконав наукове дослідження, належним чином оформив його у формі дисертаційної роботи та опублікував основні наукові результати, що відповідають вимогам пункту 5.

Дисертація містить нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які виконують конкретне наукове завдання – наукове обґрунтування теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування та розвитку зеленої продовольчої системи України, заснованої на принципах сталого розвитку, екологізації виробництва, інституційної модернізації та адаптивного державного регулювання, спрямованих на забезпечення її економічної, соціальної та екологічної ефективності в умовах євроінтеграції та воєнного стану, що має істотне значення для галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» (п. 6).

Дисертація виконана українською мовою та відповідає вимогам щодо оформлення дисертації, а саме: постанови Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 р. № 261 «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеню доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами).

Має обсяг основного тексту дисертації відповідно встановленому освітньо-науковою програмою закладу – Білоцерківського національного аграрного університету відповідно до специфіки галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 051 «Економіка».

Дисертація подається до захисту у вигляді спеціально підготовленого рукопису (п. 7).

Наукові результати дисертації висвітлені у 14 наукових публікаціях здобувача, до яких зараховуються (п. 8):

3 одноосібні статті, 1 стаття у співавторстві з науковим керівником та 1 стаття у співавторстві з чотирма науковцями, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату публікації до переліку наукових фахових видань України.

Статті опубліковані за темою дисертації з обґрунтуванням отриманих наукових результатів відповідно до мети статті (поставленого завдання) та висновків, а також опубліковано не більше ніж однієї статті в одному випуску (номері) наукового видання (п. 9).

Слід відмітити, що 8 статей мають активний ідентифікатор DOI (Digital Object Identifier).

10. Загальний висновок. Дисертація Осипенка Богдана Романовича на тему: «Функціонування продовольчої системи України в умовах «зеленої»

економіки», що подана у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису є актуальним, завершеним і цілісним науковим дослідженням. Робота відзначається наявністю наукової новизни, вагомим теоретичним і прикладним значенням, а також виконана на високому професійному рівні та відповідає вимогам постанови Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» (зі змінами), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (зі змінами).

З урахуванням вище викладеного та наукової зрілості й професійних якостей Осипенка Богдана Романовича і виконаної дисертаційної роботи на тему: «Функціонування продовольчої системи України в умовах «зеленої» економіки» дає підстави рекомендувати до публічного захисту дисертації в разовій спеціалізованій вченій раді на здобуття ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Голова засідання, гарант ОНП,
проректор з наукової та інноваційної діяльності,
доктор економічних наук, професор

Ольга ВАРЧЕНКО
(підпис)

Рецензенти:

доцент кафедри фінансів,
банківської справи та страхування,
кандидат економічних наук, доцент

Ірина АРТИМОНОВА
(підпис)

доцент кафедри обліку і оподаткування,
кандидат економічних наук, доцент

Олеся ГАВРИК
(підпис)

Підписи Ольги ВАРЧЕНКО, Ірини АРТИМОНОВОЇ та Олесі ГАВРИК засвідчую:

начальник відділу документообігу
і кадрового забезпечення

Олена ЮРЧЕНКО
(підпис)

«08» червня 2026 р.